

TOKAT ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE BEYLERBEYİ BUYURULDULARI

Ali AÇIKEL*

ÖZET

Osmanlı diplomatiğinde yüksek rütbeli görevlilerin kendilerinden aşağı mevkilerdeki kimselere gönderdikleri emirlere "buyuruldu" denilir. Yazıldıkları yer bakımından merkez ve taşrada yazılanlar olarak ikiye ayrılır. Taşrada yazılan buyurulduların ekserisini beylerbeyi buyurulduları oluşturmaktadır. Eyalet merkezlerinden sancak ve kazâ merkezlerine gelen beylerbeyi buyurulduları şer'iyeye sicillerine kaydedilmektedir. Makalemiz, Tokat Şer'iyeye Sicillerinde kayıtlı buyuruldular yardımı ile beylerbeyi buyuruldularının diplomatik ve muhteva analizlerini içermektedir. Böyle bir çalışma, taşra idaresinde beylerbeyilik müessesesini ve beylerbeyilerin görevleri hakkında bilinenleri teyid yanında ilave bilgilerle daha iyi anlamaya katkı yapacaktır.

Anahtar Kelimeler

Buyuruldu, şer'iyeye sicili, Tokat, beylerbeyi

Giriş

Osmanlı diplomatiğinde yüksek rütbeli görevlilerin kendilerinden aşağı mevkilerde bulunan kimselere gönderdikleri emirlere "buyuruldu" veya "buyruldu" adı verilir. Buyuruldu terimi Türkçe "buyurmak" fiilinden yapılmış bir isimdir¹. Buyurulduları, şekil bakımından beyaz üzerine buyuruldular ve telhis/takrir, arz üzerine buyuruldular; yazıldıkları yer bakımından merkez ve taşrada yazılanlar olarak sınıflandırmak mümkündür². Taşrada yazılan buyurulduların ekserisini beylerbeyi buyurulduları oluşturmaktadır.

Buyurulduların tanımı ve diplomatik rükünleri, Osmanlı paleografyası ve diplomatiği üzerine yapılan çalışmalarda büyük ölçüde ele alınmıştır³. Bu alandaki literatürde, bakabildiğimiz kadarıyla,

* Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Buyuruldu", *DİA*, VI (1992), s. 478.

² Aynı yazar, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatika)*, İstanbul 1994, s. 198.

³ Osmanlı paleografyası ve diplomatiği hakkında kapsamlı birkaç çalışma için bkz. Lajos Fekete, *Einführung in die Osmanisch-türkische Diplomatie der Türkischen Botmässigkeit in Ungarn*, Budapest 1926; Mikhail Guboğlu, *Paleografia și Diplomatica Turco-osmana*, Bükreş 1958; İsmail hakkı Uzunçarşılı, "Tuğra ve Pençeler ile Ferman ve Buyuruldulara Dair", *Belleten*, VI/17-18 (1941), 114-157;

buyurulduların içerdiği konular ya da başka bir ifade ile buyurulduların muhteva analizleri hakkında hemen hemen hiç bir çalışma yok gibidir. Gerek merkezde gerek taşrada yazılan buyurulduların ele aldığı konuların kapsamlı bir şekilde araştırılarak öğrenilmesi, bu buyurulduları veren idarecilerin ve onların yönetim ve denetimi altındaki mekanizmaların görev ve fonksiyonlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışmada yapılacağı üzere, bilhassa şer'iyeye sicillerinde kayıtlı beylerbeyi buyuruldularının hem diplomatik hem de muhteva bakımından incelenmesi taşra idaresinde beylerbeyilik müessesesini ve beylerbeyilerin görevlerini daha iyi anlamaya katkıda bulunacaktır.

Beylerbeyi buyuruldularının diplomatik ve muhteva analizlerine geçmeden önce, beylerbeyinin Osmanlı idare tarihindeki yeri hakkında burada kısaca bilgi vermek, konunun daha iyi anlaşılması için yararlı olacaktır. Osmanlı idarî uygulamasında eyalet ya da beylerbeyilik en geniş idarî üniteyi ifade etmekteydi ve en az birkaç sancaktan oluşmaktaydı. Her eyalet, o eyaleti oluşturan sancaklardan birinin merkezinde -ki buna paşa sancağı denir- oturan bir beylerbeyi tarafından idare edilmekteydi. Beylerbeyi, eyaletinde idarî açıdan sultanın icrâ gücünü temsil ediyordu. Merkezdeki Divân-ı hümâyuna göre şekillenen "eyâlet dîvânı"nda beylerbeyi, eyaletinin idaresi ile ilgili kararlar alabilmekte ve sancağının asayiş ve güvenliğinden sorumlu bulunmaktaydı. Ayrıca beylerbeyi, savaş zamanlarında eyalet askerlerinin başında savaşa katılmaktaydı⁴. Dolayısıyla beylerbeyi buyurulduları, beylerbeyilerin icraatlarının bir yansıması idi.

Bu çalışmamızda, sadece taşrada yazılan beylerbeyi buyurulduları diplomatik ve muhteva yönünden ele alınacaktır. Bunun için 1771-1840 tarihleri arasında mevcut Tokat Şer'iyeye Sicilleri'ndeki (TŞS) buyuruldu kayıtları taranmış, muhtelif konu ve meseleler hakkında Divân-ı Sivas (veya Divân-ı Rûm)'dan ve diğer eyâlet divânlarından gelen ve sayıları

Aynı yazar, "Buyuruldu", *Belleten*, V/19 (1941), 289-318; M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979; Kütükoğlu, a.g.mad., *DİA*, VI (1992), 478-480; Aynı yazar, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatika)*, İstanbul 1994.

⁴ Beylerbeyinin Osmanlı idare tarihindeki yeri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Halil İnalcık, *The Ottoman Empire. The Classical Age, 1300-1600*, London and New York 1973, s. 104-118; Aynı yazar, "Eyâlet", *EP*, II (1963), s. 721-724; Aynı yazar, "Eyâlet", *DİA*, XI (1995), s. 548-550; İ. Metin Kunt, *The Sultan's Servants. The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, New York 1983, s.26-27; Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA*, VI (1992), s. 72-73; V. L. Ménage, "Beglerbegi", *EP*, I, 1159-1160.

hayli kabarık olan buyuruldular arasından 360 adedi seçilmiştir. Seçilen buyuruldu kayıtları ve bu hususta yapılan mevcut diğer çalışmalar yardımı ile önce Osmanlı Devleti'nin taşra yazışmalarının diplomatik hususiyetleri ve niteliği, ardından bu yazışmalara konu olan meseleler ana hatları ile değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca okuyuculara konu hakkındaki değerlendirmelerimizi belge üzerinde kıyaslama imkanı sağlamak için makalenin sonunda yeterli sayıda beylerbeyi buyuruldu kayıtlarının transkripsiyonu ek olarak verilmiştir.

I- Diplomatik Yapı Bakımından Beylerbeyi Buyurulduları

XVII. yüzyıla kadar beylerbeyiler tarafından verilen emirler arasında “buyuruldu” kelimesi ihtiva edene şimdiye kadar rastlanmamıştır. Fakat “mektup” oldukları belgelerin kendi içlerinde belirtilen ve padişah fermanlarının edası ile onların bütün rükünlerini havi olarak yazılanlar buyuruldu mahiyetini taşımaktadırlar⁵. Beylerbeyilerin, XVII. yüzyıla kadar *hurûf, kâğıt, vesika, varaka* gibi adlarla anılan yazıları yerlerini buyuruldulara bırakmışlardır⁶. Beylerbeyi buyurulduları merkezde yazılanlar gibi daima divânî yazı ile yazılmışlardır⁷.

Beylerbeyi buyurulduları, umumiyetle padişaha ait belgelerin sahip olduğu diplomatik rükünler çerçevesinde yazılmışlardır. Bununla birlikte, buyuruldularda padişaha ait belgelerin giriş kısmında bulunan davet (invocatio) ve tuğra rükünleri yer almaz, doğrudan elkab rükünü (inscriptio) ile başlanır. Tıpkı padişaha ait belgelerde olduğu gibi her görevli için kullanılacak elkab ayrı ayrı tesbit edilmiştir. Kâdılara “şerî'at-me'âb ... fazîletlü efendi”⁸, “seccâde-nişîn-i şerî'at-ı garrâ olan fazîletlü efendi”⁹, “şerî'at-şi'âr fazîletlü efendi”¹⁰, “seccâde-mefrûş-ı şerî'at-ı mutahhara olan fazîletlü efendi”¹¹, “mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ fazîletlü efendi”¹², “mesned-ârâ-yı şerî'at-ı garrâ fazîletlü

⁵ Kütükoğlu, a.g.m., s. 479.

⁶ Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979, s. 99.

⁷ Kütükoğlu, a.g.e., s. 206.

⁸ Tokat Şer'iyye Sicili (bundan sonra kısaca TŞS olarak kullanılacaktır) 1, 167/2

⁹ TŞS 1, 181/1

¹⁰ TŞS 1, 212/2

¹¹ TŞS 1, 231/2

¹² TŞS 2, 7/2

efendi"¹³; nâ'iblere "nâ'ibü's-şer' olan izzetlü efendi"¹⁴, voyvoda, mütesellim, kethüdayeri ve yeniçeri serdârlarına "mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân"¹⁵, "kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân voyvodası izzetlü ağa"¹⁶, "kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân"¹⁷ elkab formülleri kullanılmıştır.

Ayrıca, fermanlarda olduğu gibi buyuruldularda da birden fazla kişiye hitab edilebildiği ve her bir görevli için kabul edilmiş elkabın kullanıldığı görülmektedir¹⁸.

Buyuruldu belgelerinde elkabı müteakib dua rüknüne (salutatio) geçilmektedir. Kadı ve nâ'ibler için "zîde ilmühu" veya "zîde fazlûhu"¹⁹, voyvoda, mütesellim, kethüdayeri ve yeniçeri serdarları için "zîde kadrühu" veya "zîde mecdühu"²⁰ gibi dua formülleri yazılır. Duadan sonraki rükün, buyuruldunun yazılma sebebinin izahının yer aldığı nakil/iblağ (narratio/expositio) bölümüdür. Ancak nakilden önce dua ile nakil kısmını bağlayan "inhâ olunur ki"²¹, "ba'de't-tahiyye ve't-teslîm inhâ olunur ki"²² veya "ba'de's-selâm inhâ olunur ki"²³ formüllerinden biri yer almaktadır. Bundan sonra nakil kısmına yani konuya geçilir.

Nakil kısmında konu açık ve seçik bir şekilde anlatılmaktadır. Bu bölüm konunun önemine yahut nakledilen olayın mahiyetine göre kısa veya uzun olmaktadır. Buyuruldunun yazılmasına sebep olan şey daha önce vuku' bulmuş bir olayın anlatılmasını gerektiriyorsa "bundan akdem" veya "bundan evvel" ifadelerinden biri tercih edilmektedir.

Nakil kısmında buyuruldunun yazılmasına sebep olan olay özetlendikten sonra bu konuda verilen emre geçilir. "Emir/hüküm" (dispositio) adı verilen bu rüknün başında "...eylemeniz bâbında işbu

¹³ TŞS 4, 68/1

¹⁴ TŞS 1, 325/1

¹⁵ TŞS 1, 162/3; TŞS 11, 88/1.

¹⁶ TŞS 1, 181/1.

¹⁷ TŞS 2, 7/2.

¹⁸ "Kıdvetü'n-nüvvâb el-müteşerri'in hâlâ medîne-i Tokat'da nâ'ibü's-şer' olan izzetlü efendi ... ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân voyvodası izzetlü Abdullah Ağa ... ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân serdâr ve iş erleri ..." (TŞS 1, 325/1); "... mesned-nişin-i şerî'at-ı garrâ faziletlü efendi zîde fazlûhu ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân voyvodası izzetlü Lutfullah Bey ve bu husûsa ta'yîn olunan mübâşirimiz ağa ..." (TŞS 2, 7/2).

¹⁹ TŞS 1, 181/1, 212/2, 232/2, 325/1; TŞS 2, 7/2; TŞS 4, 68/1.

²⁰ TŞS 1, 162/1, 188/1; TŞS 2, 12-13/2, 63/2; TŞS 3, 48/2.

²¹ TŞS 1, 162/3.

²² TŞS 167/2.

²³ TŞS 3, 48/2.

buyuruldu tahrîr ü ısdâr ve [fûlân] ile irsâl ü tisyâr olunmuşdur” veya benzer bir ifade kullanılarak belgenin buyuruldu olduğu belirtilmektedir²⁴. Bazı beylerbeyi buyuruldularında, emredilen husus eyalet divânının kararı ise “işbu buyuruldu tahrîr” ibaresinden önce “Divân-ı Sivas'dan”, “Divân-ı Eyâlet-i Rûm'dan”, “Divân-ı Eyâlet-i Sivas'dan”, “Divân-ı Sivas ve Çorum'dan” gibi yer ve merci ifadeleri konulmaktadır²⁵. Bazen de “ile irsâl ü tisyâr olunmuşdur” ibaresinden önce buyurulduyu götüren şahsın ünvanı ve ismi yazılmaktadır²⁶. Buyurulduları ilgili yerlere ulaştırma hizmetine tayin olunanların genellikle beylerbeyi maiyetinde bulunan “başçukadar”, “mübâşir”, “tatar ağa vekili”, “silâhdâr”, “enderun ağası”, “tatar ağası”, “delilbaşı”, “divân kâtibi hademesi”, “buhurdancı”, “kapıcıbaşı”, “peşkir ağası”, “kahvecibaşı” gibi görevliler olduğu görülmektedir²⁷. Bazı buyuruldularda ise buyurulduyu götüren şahıs (kurye) ve buyuruldunun yazıldığı divân veya güzergâh hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır²⁸. Bunun sebebi, buyuruldu kaleme alındığında henüz götüreceği kişinin ismi kararlaştırılmadığı için isim kısmının güvenlik açısından son ana kadar boş bırakılmasıdır. Ayrıca sicillerdeki kayıtların buyurulduların suretleri olması nedeniyle Mühimme defterlerindeki hüküm suretlerine benzer şekilde isim yerleri genellikle boştur.

“Emir-hüküm” (dispositio) rüknünün devamında umumiyetle “inşa'allâhu te'âlâ vusûlünde gerekdür ki”²⁹, “bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdür ki...”³⁰, “inşa'allahu te'âlâ vusûlünde vech-i meşrûh üzere ...”³¹ ve benzeri klişelerden biri tercih edilerek emredilen husus

²⁴ “... iş bu buyuruldumuz tahrîr ü ısdâr ve ... ile irsâl ve ta'yîn olunmuşdur” (TŞS 1, 212/2).

²⁵ “... bâbında Divân-ı Sivas'dan iş bu buyuruldu tahrîr ü ısdâr ... ile irsâl olunmuşdur” (TŞS 2, 12-13/2); “... hitâben ısdâr ettirdiği bir kıt'a fermân-ı âlişan Divân-ı Sivas'dan iş bu buyuruldu tahrîr ü ısdâr ... ile irsâl olunmuşdur” (TŞS 2, 63/2); “... Divân-ı Sivas ve Çorum'dan iş bu buyuruldu ısdâr ve i'ta olunmuşdur” (TŞS 19, 149/1).

²⁶ “... tarafımızdan iş bu buyuruldu tahrîr ü ısdâr ve tatar ağamız vekili zîde kadruhu ile irsâl olunmuşdur” (TŞS 4, 11/2). Diğer örnekler için bkz. TŞS 4, 61/2, 78/2; TŞS 11, 88/1.

²⁷ TŞS 2, 7/2, 145/1; TŞS 4, 11/2, 61/2 78/2; TŞS 11, 88/1, 124/4; TŞS 19, 149/2; TŞS 20, 175/1; TŞS 24, 28/2; TŞS 26, 109/2; TŞS 29, 9/2; TŞS 33, 40/2.

²⁸ TŞS 1, 325/1; TŞS 2, 12-13/2; 63/2.

²⁹ TŞS 1, 162/3.

³⁰ TŞS 1, 325/1.

³¹ TŞS 3, 7/1.

kısaca tekrarlanır. Bundan sonra “te’kid” (sanctio) rüknüne geçilmektedir. Bu kısımda ise, “... mûcib-i buyurulduyla amel ü hareket eyleyesiz ...”³², “... mûcib-i buyuruldu amel ve hilâfından be-gâyet tavakkî vü mûcânebet eyliyesiz ...”³³, “... mûcib-i buyurulduyla amel ü hareket ve hilâfından hazer ü mûcânebet eyliyesiz ...”³⁴, “... mûcib-i buyurulduyla amel ü hareket ve hilâfından mezîd tehâşî vü mûcânebet oluna ...”³⁵, “... mûcib-i buyuruldu ile amel ü hareket ve hilâfından mezîd ittikâ vü mûcânebet eyliyesiz ...”³⁶, “... amel ve hareket ve hilâfından gâyetü'l-gâye tehâşî ve ziyâde hazer ü mûcânebet eyliyesiz ...”³⁷, “... amel ü harekete dikkat ü mübâderet eyliyesiz ...”³⁸ ve benzeri te’kid formüllerinden biri kullanılmaktadır.

Buyuruldu belgelerinin sonu genellikle “deyü buyuruldu”³⁹ şeklinde bitmekle birlikte bazan “buyuruldu”nun konulmayıp “deyü”⁴⁰ ile, bazan da “deyü” de konularak sadece “amel ü hareket eyliyesiz”⁴¹, “tecvîzden mübâ’adet eyliyesiz”⁴² veya “amel ü hareket ve hilâfından be-gâyet hazer ü mûcânebet (veya mübâ’adet) olunmak”⁴³ şeklindeki klişelerden birisi ile bağlanmaktadır.

Beylerbeyi buyuruldu kayıtlarının sonuna kesinlikle tarih (datatio) atılmaktadır. Gün ve yıl rakamla yazılmakta; ay için ise genellikle kısaltılmış rumuzlar kullanılmaktadır. Yıldan önce de kesinlikle seneyi ifade eden işaret konulmaktadır. Yıllar tam olarak yazılabildiği gibi bazan da binler ve yüzler haneleri ihmal edilmiş olarak verilmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse, tarihler 29 R [Rebiülahir] 1187, 8 CA [Cemaziyelevvel] 124 veya 15 N [Ramazan] 24 şekillerinde yazılabilir.

Taşrada yazılan ve şer’iyye sicillerine kaydedilen bazı buyurulduların en nihayetinde sol alt köşede buyurulduyu kaleme alan

³² TŞS 1, 162/3.

³³ TŞS 1, 212/2.

³⁴ TŞS 1, 325/1.

³⁵ TŞS 2, 7/2.

³⁶ TŞS 4, 78/2.

³⁷ TŞS 13, 33/1.

³⁸ TŞS 20, 175/1.

³⁹ Örnekler için bkz. TŞS 1, 162/3, 167/2, 188/1, 212/2, 325/1; TŞS 2, 12-13/2.

⁴⁰ Örnekler için bkz. TŞS 2, 7/2, 63/2; TŞS 3, 7/1, 77/1; TŞS 4, 15/1, 61/2, 78/2; TŞS 11, 81/1.

⁴¹ TŞS 3, 48/2.

⁴² TŞS 17, 147/1.

⁴³ TŞS 1, 11/2; TŞS 2, 145/1; TŞS 4, 11/2.

şahsın ünvanı ve ismi bulunmaktadır⁴⁴. Buyurulduların orijinallerinde ise ya buyuruldunun başlangıç kelimesinin üstünde makam mührü ya da altında yazan şahsın pençesi ve zat mührü yer almaktadır⁴⁵.

II- Beylerbeyi Buyuruldularının İçerdiği Konular

Eyâlet merkezlerinden sancak ve kazâlara gönderilen beylerbeyi buyurulduları muhteva olarak sosyal, siyasî, iktisadî, askerî ve benzeri alanlarda muhtelif konu ve meseleleri kapsamaktadır. Aşağıdaki paragraflarda zikredilen konu ve meseleler, ana başlıklar altında TŞS'den seçilen örnekler yardımı ile ele alınacaktır. Ana konu başlıklarının tesbiti için 1771-1840 yılları arasını kapsayan Tokat Şer'iyeye Sicillerinde kayıtlı buyuruldulardan seçilen toplam 360 buyuruldu, konularına göre gruplanarak her bir gruba giren buyurulduların sayıları ile her bir grubun genel toplam içindeki oranları bulunmuştur. En fazla yüzdeye sahip konudan en aza olacak şekilde bir sıralama yapılarak konular değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. Bununla birlikte haklarında bir ya da iki buyuruldu kaydı bulunan müteferrik meseleler, burada hususî olarak değerlendirilmemiştir.

a) Devletin Asker ve Askerî Malzeme İhtiyaçları ve Bunların Temini

Devlet gerek savaşlar dolayısıyla ve gerekse normal zamanlarda asker ve askerî malzeme ihtiyaçlarını karşılamak için eyalet merkezlerine emir ve fermanlar göndermektedir. Eyalet valileri bu istekleri, eyalet bünyesindeki kazâların yöneticilerine buyuruldular göndererek bildirmektedirler. Daha sonra her kazâ hissesine düşen miktarda söz konusu taleplere katkı yapmaktadır. Bazı zamanlarda talep olunan bir kısım malzeme veya canlı hayvan eyalet dahilinden satın alınmakta, bedeli adı geçen eyaletin bütün kazâlarına tevzi' ve taksim edilmektedir⁴⁶. Tokat Şer'iyeye sicillerindeki buyuruldu

⁴⁴ “el-Hâc Ali ser-bevvâbîn-i muhassıl-ı Canik ve mutassarıf-ı Amasya” (TŞS 1, 212/2); “Süleyman, pâye-i mîrâhur-ı evvel, voyvoda-i Yeni-il” (TŞS 3, 48/2); “İbrahim, Kethudâ-yı Vâlî-i Sivas” (TŞS 11, 88/11).

⁴⁵ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 201.

⁴⁶ “... Dergâh-ı âlî yeniçerileri ve cebeci ve topçu ve top arabacı ve Tersâne-i Amire ocakları ile sarây-ı hümâyun ta'yînat-ı sâire lâzimesi için iki yüz yirmi üç senesine mahsûben erkek ağnâmın beher re'si yetmişer paraya ve kısırının beher re'si altmışar paraya ve toklunun kırkar paraya ve keçinin erkeği altmışar paraya ve dişinin kırkar paraya olmak üzere Sivas sancağında vâki' kazâlardan iki bin beş

kayıtlarının büyük çoğunluğu (yaklaşık % 33'ü veya 360 buyurulududan 120'si) asker ve askerî malzeme talebi, askerî malzemenin bir yerden diğer bir yere nakli, nakil vasıtası olarak yük hayvanı isteği, kalelere mühimmat temini ve benzeri mevzularla ilgilidir.

Bu türden buyuruldulara bir örnek, Canik valisi Ali Paşa'dan Tokat kazâsına gelen 29 R. 1187/21 Temmuz 1773 tarihli buyurulduda Kırım tarafına gönderilecek 500 adet askerin Samsun iskelesine bir an evvel sevkinin istenmesidir⁴⁷. Diğer bir örnek, Yusuf Ziya Paşa tarafından Erzurum divânından Tokat kazâsına gönderilen 19 Rebiülahır 1211/23 Ekim 1796 tarihli buyurulduda Tophane-i Amire'de ve Hasköy'de imal ve dökülecek top, humbara ve sair mühimmat için Tokat'ta işlenen bakırdan 800 bin vukiyye bakırın Samsun'a nakli ve bu nakli yapacak araba ve koşum hayvanlarının ne suretle kiralanması gerektiği ifade edilmektedir⁴⁸.

b) Bazı Örfî Vergilerin Tahsili

Genel olarak mâl-ı seferiye, mâl-ı hazariye, imdâd-ı hazariye⁴⁹, âdet-i ağnâm, kudûmiye, bedel-i mübâya'a, bedel-i zehâyir, bedel-i mekkâri ve âmediye gibi örfî vergiler, bu konu için tayin olunan mübâşirler tarafından toplanıp gerekli yerlere ulaştırılmaktadır. Bu türden vergilerin miktarları, taksitlendirilmeleri, kimler tarafından ve ne zaman tahsil olunacakları gibi hususlar genellikle beylerbeyi buyurulduları ile kazâ merkezlerine bildirilmektedir.

Tokat Şer'iyye sicillerinde adı geçen vergilerle ilgili pekçok buyuruldu kaydı bulunmaktadır. Mesela, Sivas valisi Ali Paşa tarafından Tokat kazâsına gönderilen 25 Zilhicce 1185/31 Mart 1772 tarihli buyurulduda, 1185 senesinin imdâd-ı seferiyesinden Tokat ve nevâhisinin hissesine isabet eden miktarın üç beş gün zarfında toplanıp

yüz re's ağnâm mübâya'a ve Dersa'âdet'e tesyir etdirilmek bâbında tarafımıza ve vesâire hitâben şeref-sudûr buyrulan emr-i âlî vürûdında ol miktar ağnâmın aynen tedârük ve tesyîli müte'âssir olduğundan birle kat'ı ricâ min müsa'ade-i âliyye erzânî buyurulup sâbıkı misüllü iktiza eden bedel ve masârif-i sâiresi ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifeti ile livâyı mezbûr kazâlarına tevzi' ü taksim..." (TŞS 11, 124/4).

⁴⁷ TŞS 1, 162/3.

⁴⁸ TŞS 2, 145/1. Bu konulara dair diğer örnekler için bkz. TŞS 1, 167/2; TŞS 12, 10/1; TŞS 24, 28/2.

⁴⁹ Bu vergi hakkında bkz. Yavuz Cezar, "Osmanlı Maliyesinde XVII. Yüzyılın İkinci Yarısındaki İmdadiye Uygulamaları", *İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2 (1984), s. 69-102.

teslîm edilmesi emredilmektedir⁵⁰. Yine, 27 Şevval 1212/15 Nisan 1798 tarihli buyurulduda Tokat ve nevâhisinin rûsûm-ı ağnamını yerlû yerinden cem' ve tahsile me'mûr olan Osman Ağaya edâ ve teslîm edilmesi bildirilmektedir⁵¹. Bir başka kayıta ise, Sivas mütesellimi Esseyid Ebubekir tarafından gönderilen 19 Zilhicce 1228/13 Ocak 1813 tarihli buyurulduda Tokat şehrine giren emtia ve eşya-yı sairenin amediyesinin mübâşirler İbrahim Ağa ve Mehmed Ağa ma'rifetleri ile toplanması hususunda yerel yöneticiler tarafından azamî gayret sarfedilmesi istenmektedir⁵².

c) Vali, Mütesellim, Voyvoda Atamalarının Alt Düzeydeki Görevlilere ve Halka Duyurulması

Mahallî yöneticilerin göreve atanmaları ve görevden alınmaları gibi hususlardan umumiyetle alt düzeydeki görevliler ve halkın haberdar edildiği bilinmektedir. Bilhassa valiler, tayin olduklarında, tayin olduklara yere buyurulduyla atanma tarihlerini, kendileri bizzat gelmezlerse tayin olunan mütesellimi görevlilere bildirirlerdi. Bu buyuruldu, kadı tarafından herkesin önünde okunur ve şer'iyye sicil defterine kaydedilirdi⁵³. Aynı şekilde mütesellim ve voyvoda tayinleri vali buyurulduları ile kadılara, kethüda yerlerine, yeniçeri serdârlarına, a'yân-ı vilâyete ve iş erlerine duyurulmaktaydı⁵⁴.

Vali, mütesellim ve voyvoda tayinlerinin alt seviyedeki mahallî yöneticilere ve halka ilânı hususunda incelediğimiz dönemin Tokat Şer'iyye Sicilleri'nde kırkın üzerinde buyuruldu kaydedilmiştir (sicillerde kayıtlı buyurulduların aşağı yukarı % 10'u). Konu ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, 29 Safer 1187/22 Nisan 1773 tarihli Rum eyaleti divânından gelen buyurulduda yeniden Sivas eyaleti mütesellimliğine yapılan tayinin cümleye ilanı istenmektedir⁵⁵.

⁵⁰ TŞS 1, 325/1.

⁵¹ TŞS 3, 48/2.

⁵² TŞS 17, 147/1. Bu konuya dair diğer örnekler için bkz. TŞS 19, 87/2, 104/1, 104/2; TŞS 20, 53/1, 55/2, 57/1, 99-100/1, 107/2; TŞS 21, 147/1, 159/2; TŞS 22, 16/1-2, 63/2-3, 117/3; TŞS 24, 31/6.

⁵³ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s. 185.

⁵⁴ Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 196, 200; TŞS 1, 212/2.

⁵⁵ "... müceddeden eyâlet-i Sivas mütesellimliği bâ-fermân-ı âlî tarafımıza tefviz ü ihsân buyurulmaktan nâşi ilân ü işâ'ati lâzime-i hâl ve muktazî-yi merâsim-i hükûmet olduğuna binâ'en şeref-bahş-ı vürûd eden emr-i âlinin bir kıt'a sûret-i mümzâ ihrâc ve tarafınıza irsâl olunmağla vürûdunda ma'rifet-i şer' ve cümle

d) Halkın Güvenliği ve Suçluların Cezalandırılmasıyla İlgili Meseleler

Osmanlı taşrasında beylerbeyleri ve sancakbeyleri, yönetim mıntıklarını adaletle yönetmek, halkın can, mal ve ırz güvenliğini korumakla yükümlü idiler. Valiler, kendilerine bağlı sancaklardaki sancakbeyleri, kadılar, nâ'ibler ve diğer görevlilere gönderdikleri buyuruldularında halkın huzurunu bozan eşkıyalık hareketlerinin önüne geçilmesini emretmekteydiler⁵⁶. Elimizdeki Tokat Şer'iyye Sicillerinde kayıtlı halkın eşkıyadan korunması, can ve mal güvenliğinin te'mini için yazılan 1771-1840 yılları arasında otuzun üzerinde beylerbeyi buyuruldusu bulunmaktadır⁵⁷. Bu rakam sicillerde kayıtlı mevcut buyurulduların aşağı yukarı % 8,5'ine tekabül etmektedir. Ancak burada makalenin sınırlarını aşmamak için sadece iki örnek vereceğiz. 11 Zilkade 1224/19 Aralık 1809 tarihli Rûm eyaleti divânından gelen buyurulduda, Tokat sakinlerinden Boloslu Hafız Efendi'nin masum olarak bazı kimselerin tahriki sonucu katl ve idam edilmesi sebebiyle meselenin teftişi için mübâşir tayini ile tahrik edenlerin yakalanıp mübâşir ma'rifeti ile divâna sevki emredilmektedir⁵⁸. 21 Zilkade 1224/29 Aralık 1809 tarihli Rum vilâyeti divânından gelen bir diğer buyurulduda ise vilâyet kazâlarında hırsızlık yapan, yol kesen eşkiya var ise, bunların yerel yöneticiler ve kâdılar ma'rifeti ile teftiş edilip isimleri sicile yazıldıktan sonra delilbaşına teslim edilerek beylerbeyi huzuruna ulaştırılmaları istenmektedir⁵⁹.

e) Menzilhânelerin Nizâmı ve İhtiyaçlarının Karşlanması

ittihâdiyle feth ü kira'et ve mazmûn-ı şerifini cümleye i'lân ü işâ'at..." (TŞS 1, 188/1).

⁵⁶ Yücel Özkaya, *a.g.e.*, s. 185-186.

⁵⁷ Örnekler için bkz. TŞS 19, 8/1; TŞS 26, 109/2; TŞS 28, 100/2.

⁵⁸ "... Tokat sâkinlerinden Boloslu Hâfız kendi hâliyle meşgûl olup umûr-u vilâyet ve husûsat-ı sâireye karışmayup ahâli-i memleket ve sâ'iri tarafından hilâf-ı şer'-i şerif dahl ü ta'arruz olunmak icâb etmez iken ba'zı kimesnelerin tahrik ü iğvâsıyla merkûmu katl ü idâm eyledikleri tarafımıza inhâ vü ihbar olunmağla bu makûle husûsâtın teftiş ü taharrî ve mütecâsir olanların zâhire ihrâcıyla te'dibât-ı lâykasını ifâ te'min-i kulûb-ı ibâd ve tathîr-i biladî mûcib olmağla imdi keyfiyet ma'lumlarımız oldukda ma'rifet-i şer' ve ta'yin olunan mübâşir ma'rifeti ve cümlenin re'y ü ittifâkıyla teftiş ü tefahhus edüp husûs-ı merkûma mütecâsir olanlar ve ikâz-ı fitne vü fesâd için tahrik edenler her kimler ise harice ihrâc ve mübâşir-i mûmâ-ileyhe teslimen tarafımıza irsâlî ve ihzârî husûsuna mübâderet eylemeniz bâbında..." (TŞS 12, 52/1).

⁵⁹ TŞS 13, 33/1.

Osmanlı Devleti'nde posta teşkilatı kurulmadan önce haberleşme hizmetleri menzil teşkilâtı tarafından yerine getirilmekteydi⁶⁰. Haberleşmenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde menzilhâneler ve menzilciler önemli rol oynamaktaydılar. Menzilhâneler ve menzilciler hakkında elimizdeki sicillerde kayıtlı otuza yakın buyurulduda zaman zaman menzilhânelerin nizâmının bozulmasından ve menzilcilerin görevlerini layıkı vechile yapmadıklarından bahisle bu hususların tanzîmi için mahallî yöneticilere gerekli uyarılar ve tekliflerle mahallî halkdan bazı talepler yer almaktadır⁶¹.

Bu hususlar hakkında örnek vermek gerekirse, Sivas divânından gönderilen 5 Cemaziyelahir 1212/25 Kasım 1797 tarihli buyurulduda Tokat menzilhânesinin durumunun perişanlığından bahisle burasının bir an evvel düzenlenmesi istenmektedir⁶². Diğer bir örnek, Sivas valisi Celaledin Paşanın Sivas divânından Tokat, Turhal, Amasya, Merzifon, Osmancık, Hacıhamza, Niksar, Dikilitaş, Erbaa, Ladik ve Köprü kazâlarına gönderdiği 5 Rebiülevvel 1223/2 Mayıs 1808 tarihli buyurulduda bu havalilerdeki menzilhânelerin çalıştırılmaması sebebiyle Dersaadet'e gidip gelen hademelerin ve ulakların sıkıntı çektiklerinden bahisle tatar ağası tayin olunan Hasan Ağa marifeti ile menzilhânelerin yeterli miktarda atla donatılarak diğer hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi emrolunmaktadır⁶³.

⁶⁰ Osmanlı menzil teşkilâtı hakkında bilgi için bkz. Tuğrul Baykent, "Osmanlılar'da Haberleşmeyi Yürüten Tatar Ocağı", *Askerî Tarih Bülteni*, 44 (1998), 1-6; M. Hanefi Bostan, "Osmanlı Devleti'nde Yol ve Haberleşme Sistemi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 82 (1993), 63-67; Rıza Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Genel Kurmay Yayını, Ankara 1966; Musa Çadircı, "Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda "Menzilhane" ve "Kirabaşılık", *VIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 11-15 Ekim 1976), Ankara 1981, 1359-1365; Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, I (1980), 97-122; Aynı yazar, "Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, II (1980), 123-132; Colin J., Heywood, "The Ottoman Menzilhane and Ulak System in Rumeli in the 18th Century", *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Tebliğler* (11-13 Haziran 1997, Ankara), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1997, 179-186; Yücel Özkaya, "18. Yüzyılda Menzilhane Sorunu", *AÜ. DTCFD*, 28, 3-4 (1970), 339-368; Nesimi Yazıcı, "II. Mahmud Döneminde Menzilhaneler: Ref-i Menzil Bedeli", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri* (İstanbul, 28-30.6.1989), İstanbul 1999, 157-191.

⁶¹ Örnekler için bkz. TŞS 9, 118-19/3; TŞS 12, 42/1; TŞS 13, 143/2; TŞS 17, 75/2, 142/1; TŞS 19, 147/1; TŞS 20, 69/1, 115/1.

⁶² TŞS 3, 7/1.

⁶³ TŞS 11, 88/1.

f) Mirî Mukata‘alar ve Hazineye Dair Meseleler

Devlet, timar sistemi ve vakıf dışında kalan ve hazineye gelir olarak kayd olunan vergi kaynaklarını bir bedel karşılığında muayyen bir süre için özel şahıslara açık artırma ile işletme hakkı tanır. Bu sisteme “iltizam”, vergi kaynağını işletene “mültezim”, işletilen birbirine yakın bir ya da birkaç vergi kaynağına ise “mukata‘a” adı verilirdi⁶⁴. Mukata‘alar biri mirî diğeri malikâne olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Birincisi seneden seneye iltizama, ikincisi kayd-ı hayat şartıyla mültezimlere verilirdi. Mirî mukata‘alar, “havass-ı hümâyun” için ayrılmış araziler yanında zamanla zeâmet ve timarlardan boşalan arazilerden alınan vergiler; boyahâne, sabunhâne, tuzlalar, maden ocakları gibi tekel işletmelerin gelirleri; büyük şehirlerdeki “kantariye”, “kilâriye”, “bac-ı bazar”, “kara gümrükleri, içkilerden alınan rusûm-ı “meskûrât” ve “zecriye”, tütün ithalâtı için konan “duhan gümrüğü” gibi bir takım vergileri kapsamaktadır⁶⁵.

Tokat Şer‘iyye Sicilleri’nde kayıtlı buyurulduların yaklaşık yüzde dördü Tokat ve çevresindeki mirî mukata‘alar idaresinde ortaya çıkan suistimaller, mukata‘a gelirlerini toplayan tahsildarlara destek olunması; mukata‘a gelirlerinin hazineye sevk edilmesi veya hazine adına “emr-i âlî” gereğince bölgesel veya genel ihtiyaçlara sarfedilmesi, diğerk bölgelerdeki mirî mukata‘a gelirlerinin Dersaadet’e götürülürken yol güzergâhındaki yerel yöneticiler tarafından güvenlik hizmeti

⁶⁴ Mukata‘alar, normal olarak bir yıl için temin edebilecekleri vergi gelirlerine göre kâr gayesiyle hareket eden mültezimlere açık artırma ile devredilirdi. Belirli bir mukata‘anın vergi toplama hakkını belli bir süre için almış bulunan mültezim, devletin sağladığı malî, idarî ve adli kolaylıklardan faydalanarak, kanunların çizdiği sınırlar içinde, tam bir müteşebbis gibi hareket eder ve faaliyetine ait hasılatın, açık artırmada tesbit edilmiş olan miktarı hazineye ödedikten sonra kalan kısmını, kendi şahsî ve meşru kârı olarak değerlendirirdi. Bu sayede devlet, zamanın şartlarına göre çok masraflı, külfetli ve daha az rantabl olacağı tahmin edilen ülke çapında örgütlenmiş bir maliye teşkilâtına lüzum kalmadan hazinesine tahsis ettiği vergileri toplatır ve nakden ödenmesi icab eden harcamalarını karşılayabilirdi (Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi”, Osman Okyar-H. Ünal Nalbantoğlu (haz.), *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tartışmalar* (08-10 Haziran 1973), Ankara 1975, s. 233). Mukata‘anın tanımı ve iltizam usulü için ayrıca bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986, s. 160-161, 229; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II*, İstanbul 1983, s. 57-58, 578; Linda T. Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660*, Liden-New York-Koln 1996, s. 119-160.

⁶⁵ Yücel Özkaya, *a.g.e.*, s. 93.

sağlanması gibi hususlarla alâkalıdır⁶⁶. Bir iki örnek vermek gerekirse, 7 Şa'ban 1223/29 Eylül 1808 tarihli Halep divânından gelen buyurulduda Keban gümüş madeni hasılatı birkaç yük gümüşün Darphâne-i Amire'ye getirilmesi sırasında yol boyunca kazâ ve kasabalara ulaştığında her türlü zarardan korunarak hazinenin muhafazası için gerekli güvenlik güçlerinin sağlanması istenmektedir⁶⁷. 17 Rebiülahir 1244/28 Ekim 1828 tarihli bir diğer buyuruldu kaydında ise, hazinenin müzayakası ve sefer-i hümâyun nedeniyle esham ve mukata'at gelirlerinden cebelü askeri tertip edilmesi emredilmektedir⁶⁸.

g) Vali ve Mütessellim Masraflarının Karşılanması

Valilerin kendilerine tahsis edilen hasları dışında pek çok kaynaktan gelirleri vardı. Buna karşılık şahsî harcamaları, kapı halkı masrafları, çeşitli kimselere verdikleri hediye ve caizeler önemli miktarlara ulaşıyordu. Genel olarak bir vali, has geliri yanında örfî ve avarız vergilerinden hisse, alt seviyedeki görevlilerin atanmasından dolayı alınan bir takım harçlar, gümrük gelirlerinden hisse, pazar ve çarşı esnafından toplanan paralar gibi değişik kalemlerden ek varidata sahipti⁶⁹. Bununla birlikte, çoğu kere valilerin, kanunlarla kendilerine tahsis edilen bu gelirlere ilave olarak halktan “tekâlif-i şakka” olarak adlandırılan gayri meşru vergiler aldıkları görülmektedir⁷⁰.

Eyalet merkezlerinden kazâlara gönderilen buyurulduların bir bölümü adı geçen ek vergilerin eyalet dahilindeki kazâlara taksim edilerek toplanması, tayin olunan mütessellimlerin masraf ve maiyetlerinin karşılanması, valilerin görev yerlerine giderken yol boyunca uğradıkları yerlerde kendileri ve maiyetleri için konaklar ve levâzımat hazırlanması gibi hususlarla ilgilidir. Tokat Şer'iyeye Sicilleri'nde adı geçen mevzularla ilgili olarak on beşe yakın buyuruldu kaydı yer almaktadır. Bu sayı sicillerdeki buyuruldu kayıtlarının yüzde dördüne tekabül etmektedir. Mevzu ile alâkalı bir örnek vermek gerekirse, 13 Rebiülahir 1219/23 Temmuz 1804 tarihli Erzurum divânı ve

⁶⁶ Örnekler için bkz. TŞS 12, 10/1; TŞS 17, 29/1; TŞS 22, 109/1, 111/2; TŞS 24, 37/2, 40/3; TŞS 26, 39/2; TŞS 28, 49/2; TŞS 34, 177/3.

⁶⁷ TŞS 12, 10/1.

⁶⁸ TŞS 34, 108/2.

⁶⁹ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI (1992), s. 73.

⁷⁰ Vali ve mütessellemlerin bu türden gayri meşru vergileri hakkında Yücel Özkaya'nın, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı* isimli eserinde pekçok örnek bulunmaktadır (bkz. Yücel Özkaya, *a.g.e.*, s. 186-198).

Gerede merhalesinden gelen buyurulduda yeni atanan Erzurum valisi ve maiyetinin Tokat kazâsı topraklarına ulaştıklarında iâşe ve ibâte ihtiyaçlarının karşılanması istenilmektedir⁷¹.

h) Ferdî Şikâyetler

Orta-doğu İslam devletlerinde, adalet kavramına yapılan özel vurgudan dolayı halkın şikâyetlerini doğrudan hükümdara veya onun atadığı yöneticilere sunabilmesi ve hükümdarın emri ile haksızlıkların giderilmesi gerektiği inancı son derece önemlidir. Bu nedenle adaletin tecellisi için toplumda herkes, ferdî veya toplu olarak, şikâyetlerini gerek beylerbeyi divânına gerekse Divân-ı hümâyuna yapabilirlerdi⁷². Şer'iyeye sicillerindeki beylerbeyi buyuruldu kayıtlarının bir kısmı ferdî meselelerle ilgilidir. Örneğin, 19 Ramazan 1186/15 Kasım 1772 tarihli arzuhalde üzerine buyuruldu kaydında Tokat'ın Semerkandi mahallesinde azadsız köle Sarıncı Hacı Süleyman'ın veresesinin kime intikâl edeceği hususunun mahallinde şer'î mahkemece halledilmesi istenmektedir⁷³. Yine, 25 Safer 1230/7 Şubat 1815 tarihli Sivas divânından Tokat kadısına gönderilen buyuruldu kaydında Salih isimli şahsın Sivas sancağında Venk nahiyesine tabi Venk karyesi ve gayriden bin akçelik tımarına haricden yapılan müdahalenin men'i emredilmektedir⁷⁴.

ı) Muhtelif Nedenlerle Beldelerini Terk Edenlerin Eski Yerlerine Yeniden İskânı

Osmanlı Devleti'nde çeşitli nedenlerle reâya ve şehirli halk evlerini ve yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenlerin başında eşkıya baskını, vergilerin ağırlığı sebebiyle reâyanın toprağını bırakarak başka yerlere kaçması gelmektedir. Devlet bu şekilde zorunlu olarak beldelerinden ayrılıp müteferrik ve perişân olanları eski yerlerine iskân

⁷¹ TŞS 9, 16/1. Vali ve mütesellim masraflarının karşılanmasına dair diğer örnekler için bkz. TŞS 22, 117/2; TŞS 27, 112/2, 70/3; TŞS 28, 138/2; TŞS 29,177/1; TŞS 34, 73/1.

⁷² Osmanlı toplumunda "şikâyet hakkı" ve "adalet" kavramı hakkında bkz. Halil İnalcık, "Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzarlar", *Osmanlı Araştırmaları*, VII-VIII (1988) İstanbul, s. 33-54; Aynı yazar, "Adaletnameler", *TTK Belgeler*, II (1967), 49-52; Aynı yazar, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1973, s. 89-93.

⁷³ TŞS 1, 231/2.

⁷⁴ TŞS 19, 149/1.

için büyük gayret sarfetmiş, zaman ve şartlara göre değişen şumullü iskân politikaları uygulamıştır⁷⁵.

Tokat Şer'iyeye Sicilleri'ndeki kayıtlardan Tokat ve çevresindeki bir kısım reayanın çeşitli nedenlerle müteferrik ve perişan olmaları sebebiyle bunların yeniden eski yerlerine iskân meselesinin az sayıda (1771-1840 arasındaki dönemde toplam 5 adet) beylerbeyi buyuruldusuna konu olduğunu görüyoruz. Meselâ, 13 Rebiülahir 1210/28 Ekim 1795 tarihli Sivas divânından gönderilen buyurulduda, Milaşlı Kara Salih ve avanesinin Niksar kal'ası zaptı nedeniyle bura halkından müteferrik ve perişan olup Tokat'a yerleşenlerin adı geçen eşkıyanın defedilmesinden sonra zâbitân ma'rifetiyle eski yerlerine iskân edilmeleri Tokat kadısı ve ehl-i örfe emredilmektedir⁷⁶. Selh-i Muharrem 1210/Nisan 1795 tarihli Sivas divânından gelen bir diğer buyurulduda eski Sivas kethüdayeri İnce Ağa malikânesi köylerinden Omala ve Bizeri ve çevresi mukata'ası reâyasından bir kısmının başka yere gitmeleri nedeniyle malikânesi gelirleri eksildiğinden giden reâyanın eski yerlerine yeniden iskân edilmesi emrolunmaktadır⁷⁷.

i) Vakıflarla İlgili Şikâyetler

Vakıfların idaresinde görülen yolsuzluklar, vakıf görevlilerinin görevlerini hakkıyla yapmamaları, vakıf mallarına ve emlakine haricden müdahale ve benzeri bir takım şikâyetler meydana gelmektedir. Bu türden şikâyetlerin bir kısmı doğrudan eyalet divânlarına aksettirilmektedir. Bu şekilde eyalete aksettirilen meselelerle ilgili olarak divân kararlarını yansıtan buyuruldular yazılmasına sebep olmaktadır. Elimizdeki sicillerde az sayıda da olsa vakıflarla ilgili meselelere dair buyuruldu kayıtları mevcuttur. Meselâ, 15 Rebiülevvel 1210/30 Eylül 1795 tarihli Sivas divânından gelen buyuruldu Tokat'taki Beyler Çelebi vakfının tevliyet hisseleri üzerine vukubulan anlaşmazlıkla ilgilidir⁷⁸. Buyuruldu kaydında meselenin

⁷⁵ Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldan itibaren uygulamaya koyduğu iskân politikaları hakkında bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul 1963; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988; Abdullah Saydam, "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskanı (1839-1853)", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, (haz.) M. Ali Ünal, Samsun 1993, s. 227-256; Aynı yazar, "Tanzimat Devrinde Dobruca'da İskan Faaliyetleri", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (Samsun 1992), s. 199-209.

⁷⁶ TSS 2, 12-13/2.

⁷⁷ TSS 2, 63/2.

⁷⁸ TSS 2, 7/2.

kadı, diğer yerel yöneticiler ve tayin olunan mübâşir marifeti ile çözümlenmesi istenmektedir. Yine 21 Şevval 1212/9 Şubat 1798 tarihli buyuruldu kaydında Tokat'ta bulunan Haremeyn vakıflarından Voyvoda Hanı mütevellisi Ali Can Ağanın birkaç seneden beri zamanında gelirleri göndermediğinden bahisle meselenin mahallinde halledilmesi, aksi takdirde adı geçen mütevellinin mübâşir marifeti ile Sivas divânına sevki emredilmektedir⁷⁹.

j) Askerî Sınıfa Mensup Olanların Muhallefâtı ile İlgili Meseleler

Osmanlı Devleti'nde evlât bırakmadan ölen askerîlerin terekeleri cânib-i mirî için tahrîr ve zapt edilmektedir. Terekenin yazımı ve zapt edilerek hazineye devredilme işlemleri genellikle kadı ve tayin olunan mübâşir marifeti ile yapılmaktadır⁸⁰. Bu hususlara dair elimizdeki şer'iyeye sicillerinde birkaç buyuruldu kaydına rastlanmaktadır. Meselâ, 17 Cemaziyelahir 1230/28 Nisan 1815 tarihli buyuruldu kaydında Tokat sakinlerinden İzzet Paşanın başçukadarı Salih Ağanın evlât bırakmadan ölmesi nedeniyle kadı ve mübâşir tarafından muhallefâtının defter olunarak Dersaadet'e sevki emredilmektedir⁸¹. 19 Rebiülahir 1233/27 Şubat 1818 tarihli Sivas eyaleti divânından Tokat kazâsına gönderilen bir diğer buyurulduda eski Sivas valisi Elhaç Osman Paşa ölümü üzerine muhallefât ve zimmetindekilerin devlet hazinesi için zapt olunması hususunda yerel yöneticiler, mübâşir ve çavuşun müştereken hareket etmesi istenmektedir⁸².

k) Yabancı Elçilik Heyetlerinin Misafir Edilmeleri

Kalabalık gruplar halinde Osmanlı ülkesine gelen elçilik heyetlerinin yiyecek, yatacak, at ve araba masrafları önceden hesaplanarak bunların karşılanması konusunda hazırlık yapmaları için,

⁷⁹ TŞS 4, 78/2.

⁸⁰ "... İzzet Paşa baş çukadârı Sâlih Ağa bu def'a bilâ-veled fevt olup külliyyetlü muhallefâtı olduğu haber verilmiş ve binâ-berin muhallefâtı her ne ise cânib-i mirîcün zabt ve tahrîri lâzım gelmiş olduğundan tarafımızdan mahsûs mübâşir ta'yîn ü irsâl kılınmış olmağla imdi mahallinde müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin bi'l-cümle muhallefât ve emvâl ve eşya ve akar ve emlâk ve zimemât ve sâ'ir ism ıtlâk olunur cüz'î ve küllî her nesi var ise bir ... gerüye kalmamak üzere cümlesi ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ve cümle ma'rifeti ile zâhir[le] ihrâc ve tahrîr olunarak iktiza eden mûmzâ ve ma'mûlün-bih defterini Dersa'âdet'e takdim ..." (TŞS 20, 175/1).

⁸¹ TŞS 20, 175/1.

⁸² TŞS 22, 87/2.

sınırdan İstanbul'a kadar takip edecekleri güzergâh üzerinde bulunan yerlerin sancakbeyi, kadı, nâib ve mütesellim gibi taşra yöneticilerine merkezden emirler yazılırdı. Ayrıca, elçilik heyetini sınırda karşılamak üzere bir mihmandar tayin edilirdi. Elçilik heyeti yol boyunca geçtikleri yerlerin idarecileri tarafından karşılanır, kendilerine ikramlarda bulunulur ve geçici konaklama yerleri hazırlanırdı⁸³.

Diğer taraftan elçilik heyetlerinin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda devlet merkezinden doğrudan eyalet merkezlerine gönderilen emirlerin daha sonra buyuruldularla kazâ idarecilerine duyurulduğu görülmektedir. Tokat kazâsı şer'îyye sicillerinde kayıtlı birkaç buyurulduda İran elçilik heyetlerinin bu bölgeden geçerken karşılanarak, yiyecek, yatacak, at ve araba gibi ihtiyaçlarının mahallinden temin edilmesi ve benzeri hususlar yer almaktadır. Mesela, 15 Muharrem 1233/26 Kasım 1817 tarihli Erzurum valisi Cemaleddin Mehmed Paşa tarafından yol üzerinde bulunan kazâlara gönderilen buyurulduda İran elçisi Muhib Ali Han'ın kazâ dahiline girerken karşılanarak bir gece misafir edilmesi ve ihtiyaçlarının temini istenmektedir⁸⁴.

III- Beylerbeyi Buyurulduları ile Merkezden Giden Emirlerin Muhteva Bakımından Bir Mukayesesi

Beylerbeyi buyurulduları ile merkezden giden emirlerin muhtevaları arasında basit bir karşılaştırma hem buyuruldularda ve hem de emirlerde ele alınan konuların büyük bir bölümünün birebir örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı hususların sadece beylerbeyi buyuruldularında yer alırken, devlet merkezinden taşraya gönderilen emirlerde yer alan bazı konuların ise buyuruldularda ele alınmadığını tesbit etmiş bulunuyoruz.

Öncelikle, hem buyuruldularda hem de emirlerde ortak olarak işlenen konulara bakmak gerekirse, bunları şu başlıklar altında gruplamak mümkündür: devletin asker ve askerî malzeme ihtiyaçları⁸⁵; örfî vergiler ve bunlarla ilgili meseleler⁸⁶; halkın güvenliği ile ilgili

⁸³ İpşirli, "Elçi", *DİA*, XI (1995), s. 9-10.

⁸⁴ TŞS 22, 62/3.

⁸⁵ Bu konulardaki emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 32/1, 33/2, 42/1, 85-87/1, 106-107/1; TŞS 26, 21/2, 21-21/3, 22/1, 33/1, 77-78/3, 88/1, 142/1; TŞS 39, 56/1, 59/3.

⁸⁶ Bu konulardaki emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 49/2; TŞS 26, 89-90/2, 132/1, 143-144/2; TŞS 39, 65-67/1, 98-99/1.

hususlar⁸⁷; menzîlhânelerin nizâmı ve ihtiyaçlarının temini⁸⁸; mirî mukata'alar⁸⁹; ferdî şikâyetler⁹⁰; vakıflarla ilgili problemler⁹¹; yabancı elçilik heyetlerinin misafir edilmeleri⁹²; askerî sınıfın muhalledâtı⁹³. Bütün bu konulara dair emir ve hükümler bazen devlet merkezinden doğrudan beyleybeyi ve sancakbeyilerine ya da onların mütesellimlerine gönderilir, onlar da sancakları dahilindeki kaza idarecilerine emr-i âlilerde istenilen hususları buyuruldu yazarak bildirirlerdi. Bazen de emirler gönderildikleri eyaletin bütün üst düzey yöneticilerine gönderilir, sicile kaydedilerek gereği yapılırdı.

İkinci olarak, sadece beylerbeyi buyurulduklarına mahsus mevzulara gelince, valilerin kendi yerlerine mütesellim tayinleri ile eyaleti dahilindeki kazâlara voyvoda atamaları ve bu tayinleri halka ilan etmeleri ve benzeri hususlardır.

Son olarak, buyurulduklarda pek rastlanmayan ve sadece merkezden taşraya gönderilen emr-i âlilerde ele alınan konular bulunmaktadır. Bu mevzuları birkaç grupta toplamak mümkündür:

a) Askerî statüdeki suçlulara takdir edilen nefy, azil vb. cezalar ve ıtlak uygulaması

Beratla devlete hizmet eden vergi ve yargılamada özel statüye sahip kamu görevlilerine Osmanlı idarî literatüründe “askerî” tabiri kullanılmaktadır. Bu sınıf içinde ehl-i örfe yargılamada ölüm dahil her türlü ceza verilirken ulemaya verilen en ağır ceza genelde azil ve sürgün olup, nadiren ölüm cezasına çarptırılırlardı⁹⁴. Tokat Şer'iyeye Sicilleri'nde yer alan bazı emr-i âliler askerî sınıftan suçlu olanların cezaları ile ilgilidir. Bu konuda bir iki örnek vermek gerekirse, Evâil-i Şevval 1235/Temmuz 1820 tarihli bir emr-i âlîde Yozgat müftîsi Emin Efendinin hilâf-ı şer' ve mugayir-i rızâ hareketleri nedeniyle Tokat'a sürgünü emredilmektedir⁹⁵. Evâhir-i Cemaziyelevvel 1235/Mart 1820 tarihli başka bir emr-i âlîde lağımçı neferâtından Ali Başibörüksüz

⁸⁷ Bu konuda bir emr-i âlî örneği için bkz. TŞS 39, 64/3.

⁸⁸ Bu konuda bir emr-i âlî örneği için bkz. TŞS 26, 79/2.

⁸⁹ Emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 26-27/1; TŞS 26, 71/1; TŞS 39, 102/2.

⁹⁰ Emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 11/1; TŞS 26, 63/2, 85/2, 88/3.

⁹¹ Emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 39/1, 39-40/2; TŞS 26, 80/1, 106/1.

⁹² Bir emr-i âlî örneği için bkz. TŞS 10, 107-198/1.

⁹³ Emr-i âlî örnekleri için bkz. TŞS 10, 74/2; TŞS 26, 122-123/3.

⁹⁴ Halil Sahillioğlu, “Askerî”, *DİA*, III (1991), s. 488-489.

⁹⁵ TŞS 26, 86/2.

isimli şahsın uygunsuz hareketleri nedeniyle sürgün edilmesi istenmektedir⁹⁶.

b) Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerinin ibadethanelerinin tamiri yönündeki talepleri ve gayr-i müslim halka özgü meseleler

Tokat Şer'iyye Sicilleri'nde gayr-i müslimlerin zamanla eskiyen ve yıkılmak üzere olan ibadet yerlerinin tamiri için padişahın izin isteklerine cevap olarak gönderilen birçok hüküm bulunmaktadır. Genellikle cevaplarda mabedlerin eski şartlarını değiştirmemek kaydıyla cevaz verildiği görülmektedir. Mevzuuya dair bir örnek vermek gerekirse, Evâsıt-ı Zilka'de 1219/Şubat 1805 tarihli bir hükümde Tokat kazasında Yahudi cemaatine ait tamire muhtac bir mabedin tamirine eski şartlarına uyulmak kaydıyla ruhsat verildiği belirtilmektedir⁹⁷.

Gayr-i müslim halka özgü meselelerle ilgili olarak da merkezden hükümler yazıldığı görülmektedir. Bu hükümlerde gayr-i müslimlerin vakıfları hakkında ihtilaflar, dinî liderlerinin tayinleri ile ilgili hususlar, cizye vergisine dair problemler ve benzeri konular ele alınmaktadır⁹⁸.

c) Gümüş para ve altın ayarları

Değerli madenlerden altın ve gümüşün darp olunan paraların birbirlerine nisbetleri ve râyic değerleri genelde devlet merkezinden tayin olunuyor, daha sonra bu oran ve râyicler taşra idarecilerine emirlerle bildiriliyordu. Ayrıca tedâvüle yeni paraların sürülmesi, eski paraların piyasadan çekilmesi, para darbı için taşra eyaletlerinde darphânelerin kurulması, verimsiz darphânelerin kapatılması ve benzeri hususlar da devlet merkezinden gönderilen emirlerle yönlendirilmekteydi⁹⁹. Bir örnek vermek gerekirse, Evâil-i Ramazân 1235/Haziran 1820 tarihli emr-i âlîde ülke genelinde tedâvülde olan altın çeşitlerinin merkez tarafından belirlenen alış ve satış râyicleri ve Darphâne tarafından mübâya'aya esas olacak değerleri sıralanmaktadır.

⁹⁶ TŞS 26, 56/1. Diğer örnekler için bkz. TŞS 26, 6/2, 121/2, 136/2.

⁹⁷ TŞS 10, 29/2. Diğer örnekler için bkz. TŞS 23, 39/1; TŞS 24, 51/3; TŞS 26, 73/1; TŞS 40, 35/2, 126/1.

⁹⁸ Bu konularla ilgili örnekler için bkz. TŞS 23, 25-26/1, 39/1; TŞS 26, 156-157/2 ve 3; TŞS 27, 5/1; TŞS 39, 41/3.

⁹⁹ Halil Sahillioğlu, "Darphane", *DİA*, VIII (1993), s. 501-505.

Altın alış ve satışında belirlenen bu râyicileri aşanların cezalandırılacağı bildirilmektedir¹⁰⁰.

d) Muhtelif konular

Tokat Şer'iyye Sicilleri'nde berlerbeyi buyuruldularında ele alınmayan ve sadece merkezden gelen emirlerde yer alan birkaç husus daha bulunmaktadır. Bunlar: İrâd-ı Cedid hazinesi varidâtından tiftik, kök boyası ve mazıdan alınan resimler ve bunların iltizama verilerek toplanması¹⁰¹; Nizâm-ı Cedid Asker Ocağı'nın kaldırılması¹⁰² ve bu askerin masrafları için teşkil edilen İrâd-ı Cedid hazinesi için konan resimlerin terki¹⁰³; vergi toplamakla vazifeli a'yânların hesaplarının rü'yeti¹⁰⁴; berâtlı Avrupa tüccarlarına ve hizmetkârlarına tanınan ayrıcalıkların taşraya bildirilerek bunlara bu kolaylıkların sağlanması¹⁰⁵ gibi mevzulardır.

IV- Beylerbeyi Buyuruldularına Göre Eyalet Divânının Fonksiyonu ve Beylerbeyinin Statüsü

Yukarıda alt başlıklar halinde ve örnekleme yöntemi kullanılarak beylerbeyi buyuruldularında ele alınan konular ana hatları ile verilmeye çalışıldı. Sıralanan konulara bakarak beylerbeyilik kurumunun fonksiyonları ve beylerbeyilerin görevleri hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunmak mümkün görünmektedir.

a) Beylerbeyi buyuruldularına göre eyalet divânının fonksiyonu

“Beylerbeyilik” genel olarak Osmanlı taşra teşkilâtında bir beylerbeyinin idaresi altında bulunan en büyük idarî birim olarak tanımlanmaktadır. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren “beylerbeyilik” terimi yerine “eyâlet” tabiri kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁶. Bu idarî

¹⁰⁰ TŞS 26, 79-80/3. Diğer örnekler için bkz. TŞS 26, 142-143/2, 144/1; TŞS 39, 80-81/1.

¹⁰¹ Örnekler için bkz. TŞS 10, 14-15/2, 104/1.

¹⁰² TŞS 10, 121-122/1, 125/1.

¹⁰³ TŞS 10, 125-126/2.

¹⁰⁴ TŞS 26, 61/1, 118/1.

¹⁰⁵ TŞS 26, 122/1; TŞS 39, 99/2.

¹⁰⁶ Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan “beylerbeyilik” veya “eyâlet” hakkında bkz. Halil İnalçık, “Eyâlet”, *DİA*, XI (1995), s. 548-550.

birimin yapısı, işleyişi ve fonksiyonları hakkında beylerbeyi buyuruldularında birtakım ipuçları elde edilebilir.

Birçok beylerbeyi buyuruldu kayıtlarında eyalet divânından söz edilmektedir. Eyalet divânının merkezdeki Divân-ı Hümâyun'un küçük bir modeli olduğu bilinmektedir¹⁰⁷. Tıpkı Divân-ı Hümâyun'da olduğu gibi eyalet divânına gelen meselelerin divân üyeleri tarafından görüşülüp karara bağlandığı, bu kararlardan bir kısmının buyuruldu şeklinde kaleme alınarak kazâ merkezlerine havale edildiği görülmektedir. Yukarıda diplomatik açıdan buyurulduları değerlendirirken belirtildiği üzere, buyuruldulara “emir-hüküm” rükününe geçmeden önce, emredilen husus eyalet divânının kararı ise eyalet divânının ismini ihtiva eden “Divân-ı Sivas'dan (veya Divân-ı eyâlet-i Rum'dan, Divân-ı eyâlet-i Sivas'dan) işbu buyuruldu tahrîr” tarzında bir cümle konulmaktadır¹⁰⁸. Eyalet divânının isminin zikredildiği buyurulduların vali, mütesellim ve voyvoda atamalarının alt düzeydeki görevlilere ve halka duyurulması; ferdî şikâyetler; vakıflarla ilgili şikâyetler; muhtelif nedenlerle beldelerini terk edenlerin eski yerlerine yeniden iskânı; devletin asker ve askerî malzeme ihtiyaçlarının temini; menzilhânelerin nizâmı ve ihtiyaçlarının karşılanması; bazı örfî vergilerin tahsili; halkın güvenliği ile ilgili meseleler; mirî mukata'alarla ilgili meseleler; askerî sınıfa mensup olanların muhalledâtlarıyla ilgili meseleler ve benzeri konular hakkında gönderildikleri görülmektedir. Başka bir ifade ile sıralanan bu konular sosyal, ekonomik, askerî, idarî ve sair alanlara ait meselelerdir. Bu durum, söz konusu meseleler hakkında verilen kararlarda eyalet divânı üyelerinin etkin bir role sahip olduklarını göstermektedir.

b) Beylerbeyi buyuruldularına göre beylerbeyilerin görevleri, yetki ve sorumlulukları

Beylerbeyilerin görevleri, barış ve savaş döneminde olmak üzere iki ana grupta toplanır. Genel anlamda ise, eyaletin idaresi, eyalet dahilindeki reayanın korunması, askerinin nizâmının sağlanması, zulmün

¹⁰⁷ Osmanlı Devleti'nde genel olarak “Divân-ı hümâyun” ve “eyâlet divanı” hakkında bkz. Ahmet Mumcu, “Divân-ı Hümâyun”, *DİA*, IX (1994), s. 430-432; Bernard Lewis, “Divân-ı Humâyun”, *EP*, II (1963), 337-339; İnalçık, *a.g.e.*, s. 89-118; İpşirli, *a.g.mad.*, *DİA*, VI (1992), s. 72-73.

¹⁰⁸ “... bâbında Divân-ı Sivas'dan iş bu buyuruldu tahrîr ve ısdâr... ile irsâl olunmuşdur” (TŞS 2, 12-13/2); “... hitâben ısdâr ettirdiği bir kıt'a fermân-ı âlişân Divân-ı Sivas'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ... ile irsâl olunmuşdur” (TŞS 2, 63/2).

ortadan kaldırılması, seferlere iştirak, merkezden gelen direktiflerin eyalet dahilindeki kazâ ve nâhiye merkezlerine iletilmesi gibi hususlar beylerbeyilerin en belirgin görevleri arasında sayılmaktadır¹⁰⁹. Sıralanan bu görevlerle ilgili işlerin yerine getirildiğinin en önemli delili beylerbeyi buyuruldularıdır.

Beylerbeyiler, eyalet divânlarında hazine defterdarı, timar işlerine bakan timar defterdarı, şer'î-hukukî işlere bakan paşa sancağı kadısı, divân efendisi, tezkireci, çavuşlar, rûznameci ve kâtiblerden oluşan divân üyeleri ve görevlileri ile yukarıda belirtilen hem devleti ve hem halkı ilgilendiren sosyal, ekonomik, güvenlik ve asayiş, askerî, idarî ve sair alanlara ait meseleler hakkında kararlar alırlar ve bunların uygulanmasına nezaret ederlerdi¹¹⁰. Yukarıda gruplayarak muhtevalarını izaha çalıştığımız şer'îye sicillerinde kayıtlı beylerbeyi buyurulduları bu hususu teyid etmektedir. Yine buyuruldulardan bazı beylerbeyilerin eyaleti dışına taşan görevler üstlenerek geniş yetkiler kullandıklarını öğreniyoruz. Nitekim, Tokat kazâsına Canik, Erzurum, Van, Kayseri gibi yerlerin beylerbeyilerinden -çoğu kere şark seferlerinde serdâr olmaları sebebiyle- devletin asker ve mühimmat taleplerini belirten buyuruldular ulaştırmıştır¹¹¹.

SONUÇ

Beylerbeyi buyurulduları diplomatik açıdan padişaha ait fermân, berat, nâme-i hümâyun, ahidnâme-i hümâyun gibi belgelere benzemektedir. Giriş kısmında sadece davet ve tuğra rükünleri bulunmamaktadır. Diğer rükünlerdeki klişeler de büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu durum merkezde sadriazam, taşradaki bir eyalette beylerbeyinin, padişahın mutlak vekili olarak görev yapması ile yakından alakalı olmalıdır.

Muhteva bakımından beylerbeyi buyurulduları, padişah fermanları¹¹² gibi sosyal, malî, siyasî, adlî, idarî ve benzeri alanlarla ilgili meseleler hakkında kaleme alınmışlardır. Beylerbeyi buyurulduları genellikle eyalet divânının kararı sonucu hazırlanırken

¹⁰⁹ V. L. Ménage, "Beglerbegi", *EP*, I, 1159-1160; Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA*, VI (1992), s. 71-72.

¹¹⁰ İnalçık, *a.g.e.*, s. 89-118; İpşirli, *a.g.m.*, *DİA*, VI (1992), s. 72-73.

¹¹¹ TŞS 1, 162/2; TŞS 8, 70-71/2; TŞS 12, 127/1; TŞS 22, 62/3, 99/1; TŞ 24, 22/1; TŞS 28, 72/1, 75/2, 76/1; TŞS 29, 177/1. 177/2.

¹¹² Ferman için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Ferman", *DİA*, XII (1995), 400-406; Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 99-124.

fermanlar Divân-ı hümâyun'un kararı ve padişahın isteği ile sâdır olmuşlardır. Eyalet divânının merkezdeki Divân-ı hümâyun'un modelinde teşkil edildiği hatırlanınca bu iki tür belgenin birbirine benzemesi gayet doğal görünmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, ferman devletin üst düzey mülki ve askerî yetkililerine padişahın emir ve direktiflerini içerirken, beylerbeyi buyuruldusu daha alt seviyedeki görevlilere beylerbeyinin emirlerini ihtiva etmektedir.

Ekler: TOKAT ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEN SEÇİLMİŞ BUYURULDU KAYITLARI

TŞŞ 1, 162/3: Canik valisi devletlü Ali Paşa'nın buyuruldusu.

Mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân Tokat Voyvodası Şahman-zâde Elhâc Ali Ağa zîde kadrühu inhâ olunur ki. Bu hilâlde Kırım cânibine müretteb olan beşyüz nefer güzîde ve tâmmü's-silâh olmak üzere tertîb ve amadesi bundan mukaddem sizlere tenbih ü te'kid olunmuş idi. Elhâletü hazîhi etrâfdan Asâkir-i Mansure'nin Samsun iskelesine müctemi' olmalarıyla ol taraftan ihrâcî muktezi olan neferât-ı ma'dûdenin bir gün evvel ve bir sa'ât mukaddem yerlerinden ihrâc ve müsâra'aten Samsun iskelesine nakl ü tesyîr olunmaları bâbında buyuruldu tahrîr ve ısdâr [boş] ile irsâl olunmuştur. İnşâ'allahu te'âlâ vusûlünde gerekdir ki ber-vech-i muharrer ol taraftan ihrâcî muktazî neferât-ı mezkûre-i 'icâleten ve müsâra'aten yerlerinden ihrâc ve iskele-i merkûma nakl ü tesyîr ve bir kadem akdem Donanma-yı hümâyuna mülhak olunmalarına mezîd ihtimâm ü dikkat olunup ser-i mü kusûr ve rehâvet misillü hâlâtdan mübâ'adet ve mûcib buyurulduyla amel ü hareket eyleyesiz deyü buyuruldu. 29 R 1187.

TŞŞ 1, 231/2: Sarıkcı Hacı Süleyman'ın varislerine arzihal ve buyuruldu

Hâlâ medîne-i Tokat'da seccade-mefrûş-ı şerî'at-i mutahhara olan fazîletlü efendi hazretleri ma'rifet-i şer' ve ta'yîn olunan mübâşir ma'rifetiyle sâhibe-i arzuhâlin husemâsını ahz ve huzûr-ı şer'a ihzâr ve yedinde olan fetvâ-yı şerîfe mûcibince terâfu' ve yedinde olan mâl-ı mevrûsunu tahsil ve teslim ve kat'-ı nizâ' edüp vukû'unı Divân-ı Rum'a i'lâm eyliyesiz deyü buyuruldu. Fî 19 N sene 1186.

Devletlü, inayetlü, merhametlü, efendim sultanım hazretleri sağ olsun. Semerkandî mahallesinde Sarıkcı Hacı Süleymân, pederimizin azadsız gulâmı olup pederim merhûm oldukda bir eyyâm ...¹¹³ pederimden bize intikâl eden âzâdsız gulâmımız efendimizin başına sadaka olup iki kız evladı olup kızın birisi katırcı Veli Ağa'nın oğlu

¹¹³ İki kelime okunamamıştır.

Süleymân'da ve birisi Tahmiste Kavudcunun oğlunda merhûm Emîn Efendi'den iki kıt'a fetevâ-yı şerîfe aldım. Yedimde olan fetevâ-yı şerîfeler mûcibince pederimden intikâl eden merhûm gulâmım Hacı Süleymân'ın mâlî emlâki bin dokuz yüz doksan dokuz gurus şer'an isabet fetavâ-yı şerîfe mûcibince taleb ettiğimizde vas'î muhtarî olan vâlidesi bazı mahallere ubûdiyet verüp âzâdsız olan pederimden intikâl eden gulâmımı Hacı Süleymân azâdludur deyü hakkımızı ibtâl edüp bu kullarına ...¹¹⁴ ve gadr-ı küllî olmağla merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki bu kullarına rahmen mübâşir kulları ta'yîn ve huzûr-ı âlîlerine ihzâr hakkımız icrâ olunmak bâbında arzuhâle cesaret olundu. Emr ü fermân sultanım hazretlerindir.

Bende¹¹⁵

TŞS 1, 325/1: Seksen beş senesinde seferiye mâlî bakaya kalmağla tahsili için buyuruldu

Kıdvetü'n-nüvvâbü'l-müteşerri'în hâlâ medîne-i Tokat'da nâ'ibü's-şer' olan izzetlü efendi zîde fazlûhu ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân voyvodası izzetlü Abdullah Ağa zîde mecdühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân serdâr ve iş erleri zîde kadrühüm inhâ olunur ki. Hâlâ Sivas valisi olup Boğaz hisarları seraskeri sadr-ı esbak devletlü Ali Paşa hazretlerine eyâlet-i Sivas'dan seksen beş senesine mahsûben bâfermân-ı âlî tahsis kılınan imdâd-ı seferiyesinden Tokat ve nevâhîsinin hissesine isabet eden mâl-ı seferiye bu âna kalmayup edâ ve teslîmi lâzime-i hâlleriniz iken şimdiye kadar avk ve te'hîri mûcib-i töhmet ve istiğrab olunur hâlâtdan olmağla seferiyenin cedidinin emr-i âlişânın vürûdu dahi karib edüp müşarün-ileyhin mâl-ı seferiye daî mahsul resinin masârifine medâr olduğu nümâyân olmağla imdi mâl-ı mezkûru üç ve beş gün zarfında tamamen kabzına me'mûra edâ ve teslîm ve taraf-ı müşarün-ileyhe îsaline mezid dikkat ve ihtimâm ve bundan sonra dahi beyhude özr ü illet ile te'hîrine ba'is olunmak lâzım gelür ise avn u inayet-i hazret-i Rabbü'l-müste'ân ile vürûdumuzda zecr ile tahsil olduğundan gayri avk u te'hîrine bâdî olanlarının te'dibât ve gûşmâllarına mübâderet olunacağını cezm ve tahkik iderek mâl-ı mezkûru bir kadem akdem kabzına me'mûra tamamen edâ ve teslîm ve keyfiyeti tarafımıza i'lâm eylemeniz bâbında işbu buyuruldu tahrîr ve

¹¹⁴ Bir kelime okunamadı.

¹¹⁵ İsim okunamadı.

ısdâr ve [boş] ile irsâl olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere mâl-ı mezkûrun bir kadem akdem kabzına me'mûra edâ ve teslîm ve keyfiyeti i'lâm ve mûcib-i buyurulduyla amel ü hareket ve hilâfından hazer ve mûcânebet eylesiz deyü buyuruldu. Fi 25 Z sene 1185.

TŞS 2, 7/2: Beyler Çelebi vakfına müteallık buyuruldu

Hâlâ medîne-i Tokat'da mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ fazîletlü efendi zîde fazlûhu ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân voyvodası izzetlü Lutfullah Bey ve bu husûsa ta'yîn olunan mübâşirimiz ağa zîde kadrühüma inhâ olunur ki. Tokat kazâsında vâki' Beğler Çelebi vâlidisi Fatıma binti Mehmed Paşa vakf-ı şerîfinin bâ-öşr-i mahsûl sūdüs hisse tevliyetine mutasarrıfa harem kethüdası hazret-i sadr-ı a'zamî müteveffâ Tokadî Musa Ağa kerîmesi Şerîfe Hatice Hatun'un hisse-i şâyi'asını müşterek ve hissedârları vermeyüp ber vech-i meşrûta hakk-ı sarîhi olan hissesini ekl ü bel' eyledikleri bundan akdem Der-aliyye'ye inhâ birle tanzîm ve tahsili bâbında mukaddemâ tarafımıza hitâben sâdır olan fermân-ı âlişân mûcibince buyuruldu lede't-tasdîr ve't-tesyîr müdde'iyye-i mezkûre Şerîfe Hatice batnen nâ-bende? olup ve mevcûde dahi olmamağla hissedâr ve müşterekleri olan kesân yedlerinde olan vakfiye-i ma'mûlün-biha ve senedât-ı mu'tebere-i lâzımül-ibrâz ve'l-inhâmızı alup Der-aliyye'ye varup müddeiyye-i mezbûre ile terâfû-i şer' oluruz deyü ta'ahhüdlerini müş'ir i'lâm-ı şer'ileri varid olup eyyâm-ı kesire mürûr etmişiken hissedârân-ı merkûmun sûret-i ta'ahhüdlerinde durmayup Der-aliyye'ye gitmedikleri ecilden bu def'a dahi madde-i mezkûre için mahsus bir kıt'a mektub-ı sâmi-i hazret-i sadâret-penâhî şeref-bahşâ-yı sudûr etmekten nâşî şimdî[ye] değin hissedârân-ı merkûmun Der-aliyye'ye gitmişler ise fe-bihâ ve ni'met ve illâ ma'rifet-i şer'-i şerîf ve siz ki me'mûr? ve mübâşir-i mûmâ-ileyhimâsız ma'rifetleriniz ile 'alâ-eyyi hâlîn kâne vusûl-ı buyuruldumuzun ferdası gününe hissedârân-ı merkûmunu medîne-i Tokat'dan ihrâc ve Der-aliyye'ye sevk ve iz'âc eyleyüp keyfiyeti tarafımıza i'lâma mübâderet eylemeniz bâbında Divân-ı Sivas'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân baş çukadarımız İzzetlü Elhac Mehmed Ağa ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allahü te'âlâ vusûlünde 'alâ-eyyi hâlîn merkûmûnu çıkarup ba'dehu i'lâmını tarafımıza tesyîre mübâderet ve mûcib-i buyurulduyla amel ü hareket ve hilâfından mezîd tehâşî vü mûcânebet olunmak deyü. Fi 15 Ra 1210.

TŞS 2, 12-13/2: Niksar ahalsinin iskân buyuruldu

Hâlâ medîne-i Tokat'da mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ fazîletlü efendi zîde fazlûhu ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân voyvodası ve serdârı ve zâbitân ve vücûhı ve ashâb-ı sühân ve iş erleri zîde kadrühüm inhâ olunur ki. Bundan akdemce mugâyir-i rızâ Niksar kal'asını zapt eden Milaşlı Kara Sâlih'in ihrâcından sonra derûn-ı kal'a-i merkûmeye vaz' ve terk eylemiş olduğu bölükbaşı ve haremi bu def'a bâri-i avn-ı cenâb-ı Bâri ile anlar dahi ihrâc olunup tathîr-i bilâd ve te'mîn-i kulûb-ı 'ibâd sûretleri bedîdâr ve külliyyen âsâr-ı mehâfât mündefi' olduğu zahir ve aşikâr olmakdan nâşî merkûm Sâlih'in vak'a-i garîbesinde ahâli-i Niksar'dan müteferrik ve perişân olanların bir neferi geriye kalmamak şartıyla cümlesi memleket ve hânelerine gitmelerine irâdemiz ta'alluk etdiğine binâ'en ma'rifet-i şer'-i şerîf ve sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsin ma'rifetin ve ta'yîn olunan mübâşir ma'rifeti ve cümle zâbitân ma'rifetleriyle derûn ve birûn-ı Tokad'a gelmiş olan Niksarlılar'ı 'alâ-eyyi-hâl kaldırıp memleket ve hânelerine sevk ve tesyîre mübaderet ve hilâfiyla vaz' u hareketten be-gâyet ihtirâz ve mücânebet ve ilmuhaberini tarafımıza i'lâma müsâra'at eylemeniz bâbında Divân-ı Sivas'dan işbu buyuruldu tahrîr ü ısdâr [boş] ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde vech-i meşrûh üzere mûcib-i buyuruldu ile amel ü hareket ve hilâfından be-gâyet ittikâ vü mücânebet eyliyesüz deyü. 13 R sene 1210.

TŞS 3, 7/1: Menzilhâne tanzîmi için buyuruldu

Hâlâ medîne-i Tokat'da mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ fazîletlü efendi zîde fazlûhu ve hakîkat-efzâ-yı fetâvâ müftî ve sâ'ir ulemâsı efendiler zîde ilmühüm ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân voyvodası izzetlü Lutfullah Bey ve vücûh-ı zâbitân ve ocakluyan ve bi'l-umûm ashâb-ı sühân ve iş erleri zîde kadrühüm inhâ olunur ki. Tokat menzilhânesi bir ara muhtel ü müşevveş olması tecvîz olunmayup daîmü'l-evkât intizâm üzere olunması derece-i vücubda iken bu esnâda menzilhâne-i mezkûr külliyyen perakende ve perişân ve karîn-i inhilâl-şe'âmet nişân olmakdan nâşî Devlet-i aliyye tarafından ve sâ'ir havâliden amed-şüd eden ulaklar menzilhâne-i mezkûra nüzûllerinde pesmânde-i ukde-i 'avk ü te'hîr ile umûr-ı mühimmenin ta'tiline bâdî olunmak üzere idüğü ma'lûmumuz olmağla sizler ki mevlânâ voyvoda ve sâ'ir muhâtabîn-i mûmâ-ileyhimsiz menzilhâne-i mezkûrun ihtilâli bâ'is-i gûşmâl ü 'itâb olur

mevâdd-ı azîmü'l-ihtimâmdan olduğu yakînen ma'lûmunuz oldukda ma'rifet-i şer' ve ta'yîn olunan tatarlar odabaşımız Hasan Ağa ma'rifeti ve cümlenizin ittifâk ve ma'rifetleriniz ile menzilhâne-i mezkûru bir hüsni râbıtaya ifrâğ birle kemâ-fil-evvel nizâm ve intizâmı husûsuna ihtimâm ü dikkat ve âmed ve şüd eden ulakların avk ü te'hîrlerinden be-gâyet ihtirâz ü mücânebet eylemeniz bâbında Divân-ı Sivas'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ...¹¹⁶ ve ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde vech-i meşrûh üzere mûcib-i buyuruldu ile amel ü hareket ve hilâfından mezîd tevakkî vü mübâ'adet eyliyesiz deyü. 5 C. 1212

TŞS 12, 10/1: Hazine için Yusuf Paşa tarafından gelen buyuruldu.

Bi-tevfıkı'llâhi te'âlâ Keban Madeni'nden medîne-i Üsküdar'a varınca esnâ-yı râhda vâki' kazâ ve kasabât ve elviyenin kuzât ve nüvvâb ve serdâr ve hükkâm ve zâbitân ve vücûh ve a'yân bi-vechil-umûm zîde kadrühum inhâ olunur ki. İşbu bin iki yüz yirmi üç senesine mahsûben bâ-hatt-ı hümâyun-ı şevket-makrûn i'mâl ve hüsni idaresi uhde-i halisânemize tevcih ve ihsan buyurulmuş olan me'âdin-i hümâyundan Keban Madeni sîmi hasılâtından sene-i mezkûre mahsûben çend haml sîm hazînesi akd ü bend ve tatarlarımızdan hazine ağası İbrahim ve Abbas tatar nezâretiyle cânib-i Darbhâne-i amireye irsâl ü tisyârına muvaffak olduğumuz hazine-i evvel sîminin her birilerinin kazâ ve kasabalarına vürûdunda öZR ü illet serd olunmayarak iktizâ eden tuvâna bargirleri verilüp ve yanlarına müstevfâ cebelü ve mutemed atlular terfîkân bi'l-ern ve's-selâme birbirlerinize irsâl ü isâle vufûr-ı itinâ vü dikkat eyliyesiz. Ma'âza'llâhi te'âlâ rehâvet ve betâ'etle hazine-i merkûmeye ser-i mü hâlel gelmek lâzım gelürse her birileriniz mazhar-ı eşedd-i i'tab-ı şâhane olacağımızı der-pîş idüp hazine-i mersûlenin taraflarınıza vusûlünde muhafaza ve mehâsin vechle takayyüd ve ihtimâm ve müstevfâ cebelülerle birbirlerinize mahsûben bi's-selâm ulaştırılması emrinde kemâl-ı gayret eylemeniz bâbında Divân-ı Haleb-i şehbâ ve huzûr-ı Keban'dan işbu buyuruldu tahrîr ü ısdâr ve [boş] ile irsâl ü tisyâr olmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere hazine-i merkûmenin birbirlerinize selâmetle isâline dikkatle cânib-i darbhane-i amireye ulaştırılmasına

¹¹⁶ İsim silik olduğu için okunamadı.

...¹¹⁷ gayret ve ber-mûcib-i buyuruldu amel ü hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet eyliyesiz deyü. Fî 7 Ş. Sene 1223.

TŞS 13, 33/1: Lüsûs için gelen buyuruldu.

Medine-i Tokat'da mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ fazîletlü efendi zîde fazlûhu ve Zile ve Kazâbad ve Artukabâd ve Gelmuğad ve Turhal ve Karahisar-ı Behramşah kâduları dirayetlü efendiler zîdet ilmühüm ve kıtvetül'emâcid ve'l-a'yân Tokat voyvodası ve Zile voyvodası izzetlü (boş) ağalar eyyede mecdühâ ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân ve sâ'ir zabıtân ve vücûh ve a'yânân ve iş erleri ve ashâb-ı sühân zîdet mekadirühüm inhâ olunur ki, kalem-revî-i hükûmet ve hatt-ı eyâletimizde vâki' kazâların te'mîn ile memerr ve ma'berleri haydûd ve kuttâ'-ı tarîk ve lusûs ve sırka ve sâ'ir eşkiya ve haveneden tathîr ve tasfiyesine beher ân ihtimâm ve taraf ve mesâlikin te'mînine ikdâm-ı tâmm olunmakta ise dahi beher sene bu makule eşkiyâ ve hâvenenin teftîş ve tefehhus ile ahz ve icrâlarıçün delilbaşımız ba's ve tesyîr olunması kavâid-i mer'iyye-i müstedîme olmağla hâlâ delilbaşımız kıdvetül'emâsil ve'l-akrân İzzetlü Bayezid Ağa zîde kadrûhu husûs-ı mezkûreye me'mûr kılınmağla imdi mârrü'l-beyân kazâlarda o gûne ma'dûd ve lüsûs ve sırka ve kuttâ'-ı tarîk ve hâvene ve eşkiyâ var ise ma'rifet-i şer'le ve cümle ma'rifeti ve ağa-yı mûmâ-ileyh ma'rifeti ile teftîş ve tefahhus ve taharrî ve tecessüs idüp nehc-i şer'le isbât ve sûret-i sicillâtıyla ağa-yı mûmâ-ileyhe teslîmen huzûrumuza ihzâra dikkat ve o makûleleri ketm ve ihfâda ve tesâhüb ve himâyetden mübâ'adet iderek sekene-i memleketin ve muzâf-ı vilâyetin ve ebnâ-yı sebîl ve erbâb-ı ticaretin ârâmiş-i hâl veistirâhat-ı bâl ve emniyye-i ahvâllerine her birileriniz dikkat ü gayret eylemeleriniz bâbında Divân-ı Rum'dan işbu buyuruldu ısdâr ve [boş] ağa-yı mûmâ-ileyh ile tisyâr olunmuşdur. Bimennihî te'âlâ vüsûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere amel ü hareket ve hilâfından gâyetül-gâye tehâşî ve ziyade hazer ve mücânebet eyliyesiz deyü. Fî 21 Za 1224.

TŞS 19, 149/1: Salih Ağa'nın timarına müteallik buyuruldu.

Şerî'at-şî'âr Tokat kâdısı efendi zîde fazlûhu inhâ olunur ki. Darende-i buyuruldu Sâlih Ağa Sivas sancağında Venk nahiyesinde Venk nâm karyede ve gayriden bin akçe gerek timar ile bâ-berat-ı âlî

¹¹⁷ Bir kelime okunamadı.

Tokat kal'ası mustahfızlığına mutasarrıf olmağla yedinde olan berat-ı âlîşân mûcibince zikr olunan gerek timar ile kal'a-ı mezkûre mustahfızlığına mutasarrıf olup taraf-ı ahardan müdahale ve ta'arruz etdirilmemesine dikkat eylemeniz bâbında Divân-ı Sivas ve Çorum'dan işbu buyuruldu ısdâr ve i'ta olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ ber-mûcib-i buyuruldu amel ü hareket eyliyesiz deyü. Fî 25 S. sene 1230.

TŞS 20, 175/1: İzzet Paşa başçukadarı Salih Ağa'nın muhallefâtı için gelen buyuruldu.

Şerî'at-me'âb Tokat kâdısı nâ'ibi efendi zîde ilmühu ve kıdvetül-emâcid ve'l-a'yân voyvodası ağa zîde mecdühu inhâ olunur ki. Tokat sâkinlerinden merhûm İzzet Paşa baş çukadarı Sâlih Ağa bu def'a bilâ-veled fevt olup külliyetlü muhallefâtı olduğu haber verilmiş ve binâ-berîn muhallefâtı her ne ise cânib-i mirîçün zabt ve tahrîri lâzım gelmiş olduğundan tarafımızdan mahsus mübâşir ta'yîn ve irsâl kılınmış olmağla imdi mahallinde müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin bi'l-cümle muhallefât ve emvâl ve eşya ve akar ve emlâk ve zimemât ve sâ'ir ism itlâk olunur cüz'î ve küllî her nesi var ise bir ...¹¹⁸ gerüye kalmamak üzere cümlesi ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ve cümle ma'rifeti ile zahir[e] ihrâc ve tahrîr olunarak iktizâ eden mûmzâ ve ma'mûlün-bih defterini Dersa'adet'e takdim için bir an akdem tarafımıza isrâ ve keyfiyeti i'lâm ve inhâya mübâderet eylemeniz bâbında Divân-ı Sivas ve Çorum'dan işbu buyuruldu ısdâr ve kethüdamız kâtibi İsmail Efendi zîde mecdühu ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde ber-vech-i meşrûh amel ü harekete dikkat eyliyesiz deyü. Fî 17 C. sene 1230.

TŞS 22, 62/3: Erzurum valisi devletlü Celaleddin Mehmed Paşa tarafından gelen buyuruldu.

Bi-tevfıkı'llâhi te'âlâ medîne-i Erzurum'dan Üsküdar'a varıncaya kadar yol üzerinde vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı fazîletlü efendiler ve kıdvetül-emâsil ve'l-akrân voyvodagân ve mütesellimîn ve ashâb-ı sühân ve menzilciyân zîdet mekadirühum inhâ olunur ki. Der-bâr-ı âtifet-karâr-ı seniyyeye bu def'a İran Devleti elçisi Muhibb-i Ali Han âzim ve râhî olmağla her kangınızın kazâsına dahil olur ise i'zaz ve ikrâm ederek birer gice misafir iderek savb-ı maksûdesine âminen ve sâlîmen güzârişine vüfûr-ı gayret ü i'tinâ eylemenizi havî iki yüz otuz üç senesi muharremü'l-harâmın on beşinci günü tarihiyle Dîvân-ı Erzurum

¹¹⁸ Bir kelime okunamadı.

ve cânib-i seraskerîden işbu buyuruldu ve (boş) ile irsâl olunmuşdur. Bimennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere mûcib-i buyuruldu amel ü hareket ve hilâfından hazer ü mûcânebet eyliyesiz deyü. Fî 15 M. sene 1233.

“OTTOMAN IMPERIAL EDICTS AS REFLECTED IN SHARIA COURTS OF TOKAT”

Abstract

The edict sent by high-rank officials to lower dignities was called in the Ottoman chancery as "buyuruldu". It is divided into two parts one of which had been written in the Capital and the other in provinces. Most of these written in provinces consisted of the commands of governor-general. The commands of governor-general sent to the centres of sub-provinces (sancak) and districts (kaza) were recorded in the court registers (şer'iyye sicilleri). Our article comprises the diplomatical and content analyses of the commands of governor-general due to the records of the commands of governor-general in the court registers of the district of Tokat. Such a study would shed light on confirm the present knowledge about the office of governor-generalship and their duties.

Keywords

Imperial edict, Court register, Tokat, Governor-general

